

п. лісовий

У
ДОНСЬКИХ
СТЕПАХ

.. р у х ..

П. ЛІСОВИЙ

У ДОНСЬКИХ СТЕПАХ

Р У Х

Бібліографічний опис цього видання
вміщено в „Літопису Українського Дру-
ку“, „Картковому репертуарі“ та інших
показниках Української Книжкової Па-
лати.

ТРЕСТ „ХАРПОЛІГРАФ“
ХАРКІВСЬКА ШКОЛА ФЗУ
ІМ. А. БАГІНСЬКОГО

Укрголовліт 828. Зам. 1328.
Тир. 5000

1930

У ДОНСЬКИХ СТЕПАХ

Когда человек узнал, что в трех днях пути от его становища пришлые люди вспахали в степи машинами огромный кусок земли и машинами засеяли его, человек подумал, что это такие же люди, только глупее его.

М. Горький: — „Рассказ“.

I

Харківська і Донська округи стали до соціалістичного змагання. 23 червня 1929 року делегації обох округ підписали в с. Білому Колодязі Вовчанського району на Харківщині соціалістичну угоду, терміном на п'ять років на краще ведення сільського господарства та соціалістичну реконструкцію його. Було обумовлено, що обидві делегації ще раз зустрінуться на Дону, в станиці Ягорлицькій, де також буде підписана соціалістична угода з участю представників усієї Донської округи.

І от мене за кілька день перед цим кур'єрський потяг уносить із Харкова на Ростов. Я їду, так би мовити, передовим розвідником у донські степи. І дивлячись через вікно, як пливають назад лани, я думаю про те, що я побачу там, у далеких донських степах, що оповиті майже легендарними переказами, — в степах, звідки вийшли Єрмак, Степан Разін, Булавін, — у степах, де підчас громадянської війни точилась запекла боротьба з білою Вандеєю.

Мрія мене уносить туди, а перед очима пливуть гайки, села, поля, балки. Знайома картина. Але це зовсім не те, що хотілося б бачити. Поля строкаті. Хліба нерівні. Он жито стоїть стіною, високе, густе, почало вже наливатися, а поруч низеньке, рідке, що викидає тощий колос. На цих ланах якнайкраще бачиш усі невідгоди дрібного індивідуального господарства. Кожний хазяїнує, як зуміє і як зможе. І земля кричить про те, що так далі господарювати не можна. Геть межі, геть клаптики, геть роз'єднану неорганізовану працю! І ніби бачиш, як по полю суне чорна колона тракторів, як переорює ці смужки, нивки, межі, обніжки, як вона нищить цю окремішність та заскорузлість селянську. І далі, — на цих ланах виростають великі комуни. Важку працю селянина замінила машина, що поля і села освітила електрика. В гуркоті машин, в їхньому ритмові, в їхньому могутньому подихові згинули селянські злидні, відійшли в минуле недороди, труд на землі обернувся в радісну й легку працю. І прийдуть тоді нові співці й оспівають машину, справжню визволительку селянства від рабства землі.

Але то майбутнє, хоч, може, й недалеко. А насправді, переді мною лежала „Стара Земля“.

Цю „Стару Землю“ один американський письменник малює такими яскравими фарбами: „Висушена вітрами, заметена сніговими хуртами, укрита бур'янами, звиродніла

„Стара Земля“ з її жалюгідними врожаями, була далеко не раєм.. З похмурим зруйнова. ним, у більшій частині, неохайним житлом... відрізана від усього світу, без можливості якоїнебудь людської культури, нелюбима, часто ненависна, — така була ця „Стара Земля“.

Пролітаємо Донбас — це індустріяльне серце Радянської України. На обрії видно димарі, хмари диму, домни, гори „породи“ коло шахт. Це ж тут видобувають вугілля і топлять метал. Потім з того металю на заводах, що рухаються донецьким вугіллям, народжуються машини, щоб згодом розійтись по далеких селах і збудити їхню одвічну дрімоту і надихнути їм нового життя.

Знову степ. Без кінця й краю. Синіють могили. За могилами великим червоним колом сідає сонце.

Це ж старий знайомий краєвид. А скоро по цьому степу загудуть трактори, підуть комбайни, степ засіють комуни. Не буде більше строкатих нив, а розляжуться широкополі лани, що купатимуться на сонці, а на них колоситиметься повним колосом пшениця.

І я шлю привіт машинам, що змінять саме обличчя землі, що провістять початок соціалізму.

...З Ростова на Ягорлицьку виїздимо після заходу сонця. Мерехтять незчисленними вогнями Ростов. Дон вилискує сірою сталлю в своєму ложищі; він ще й досі не ввійшов у свої береги і по численних затоках виблискують ламаним

світлом ліхтарі. Минаємо Батайське, все залляте електричним світлом і поїзд поринає в теплу степову ніч.

За якусь годину над степом зіходить місяць. Обрій розширюється. Рівнина—на скільки сягає око. У вікно тягне прохолодою і росою. Від скошеного сіна доноситься тьмянний запах. Коли поїзд зупиняється на степових мовчазних станціях та порожніх зупинках, тоді тиша присувається просто до вікна і стає чути, як у степу перекликається безліч перепелів:— „Спать—пора! Спать—пора!“—тільки їхнє клепання розноситься далеко в тиші ночі.

На блідому небі рідко розкидані зорі. Місяць вилізає вище. Ні сел, ні станиць невидно; робиться вражіння повного безлюддя.

У вагоні не сплять. Більшість пасажирів з близьких станиць та хуторів, що повертаються до них із Ростова. Розмови свої, хліборобські. Чую:

— Ну, як там у вас?

— Та нічого. Оце пройшли дощі, так підправили.

Що „підправили“, кожному зрозуміло.

В другому кутку:

— А ви звідки?

— З Кубані їду. Їздив до Усть-Лабинської вивчати культуру кенафі!

— Як там у них?

— Та є нічого, добрі хліба подекуди. Ну, а есть і плохуваті!

— А я от був у Кушівському районі, — до-

носиться з сусіднього переділка, — так там оце такі дощі випали, що ай - ай - ай! Якби нам такі!..

Баба насупроти мене тяжко зідхає й говорить:

— Господи, якби то! А то, вважайте, третій рік немає путнього врожаю!

— Чого, бабо, бога кличете? Бог тут ні причому! Треба самим за врожай боротись. О!

— Та хоч би й самим, — охоче погоджується баба, — тільки щоб родило!

— Он у нас, у колгоспі, уродить. У нас пшениця стоїть он яка, — і чорна постать показує рукою, яка в них у колгоспі стоїть пшениця. — Ну, которі індивідуали, то в них гірше, а в деяких, вважайте, зовсім нічого не буде!

— У вас колгосп є? А ви сами звідки будете?

— Ми? Ми з-під Сальського!

Розмова весь час іде або по-українському, або з великою домішкою українських слів. Я питаю одного:

— Ви, часом, не з України?

Весь переділок повертається до мене. Може тому, що я заговорив по-українському.

— З України! — повагом відповідає хлібороб. — З Катеринославщини я!

— І давно?

— Та ще мій батько сюди переселився. Проте, я добре пам'ятаю своє село. А ви сами звідки?

— З Харкова.

— А куди їдете?

— До Ягорлицької.

— До родичів чи, може, по якому ділу?

— Ні,—кажу,—від газети їду. До Ягорлицької приїздить наша делегація підписувати з вами угоду на соціялістичне змагання. Так я хочу подивитись і написати, як у вашому краю хазяїнують, щоб наші селяни знали та повчилися.

— Повчитись у нас є дечому. Хай приїздять. Ми хлібороби, можна сказати, не з останніх.

До нашої розмови ввесь час прислухався молодий ще парняга. Раптом він сказав:

— От несподіванка! А я як раз повертаюсь із Харкова, куди ми їздили з нашою донською делегацією!

— Ну, й що ж, сподобалось вам у нас?

— Нічого, гарно. Особливо Харків нам понаравився. Ми там скрізь облазили

— Ви козак чи городовик?

— Городовик. За хахлів ми, вроді, вважаємось. Хоч українці тепер.

— А чого ж ви не говорите по-українському?

— Та так, знаєте, не доводиться. А так українська мова хороша.

— Не в тім річ, — кажу, — чи хороша вона чи погана, а в тім, що українською мовою треба вести роботу серед українців.

Оказалося, що майже ввесь вагон українці. Розмова перескочила на національне питання, згадали навіть про Шевченка та „шевченківську мову“, — показується, що і той і друга тут добре відомі. Зупинились на козаках.

— Як тепер у вас із козаками? — питаю.

— Та тепер нічого. Живемо мирно.

— Ну, а раніше діла були?

— Ого, ще й які були діла! — відгукуються разом кілька голосів. — Воно й те треба сказати, що середньому козакові за старого режиму теж не мед був. Стане на службу сина справляти, грошей кат має, пішов пай у заставу! Тоді на багатих робить!

— А ви ж як жили раніше, на надільних землях чи як?

— Ні, де там. На орендованих! А багато просто батраками у поміщиків служили.

— Хіба й тут були поміщики?

— Ого, ще й які! Вони теж орендували землю військову, тільки великими літерами. Були такі літери, що мали в собі по шість тисяч десятин, по вісім, по десять, по дванадцять. Виїдуть на торги мужики й вони. У них повні торби золота, а в мужика що? Ну, земля й лишається за ними. А на літерах хутори. А на хуторах наші жили й робили!

— А в козаків теж землю брали?

— А як же! Тільки теж не солодко доводилось і в козаків. Було підпишеш договора, а він візьме та дорогше другому віддасть, ну й зганяють тоді нашого брата. Інший що два роки, так і переїздить на друге місце!

— Ми тоді на багатих козаків, вроді, якби панщину робили!

— А тепер?

— А тепер що ж! Землю на їдців пустили, получай, скільки тобі положено. І нічого, тихо, мирно живемо.

— У нас за старих часів так один хутір козаки геть чисто спалили. Вони хотіли, щоб наші пішли з землі, а наші не хотіли. Так вони вибрали такий день, коли всі мужики пішли в поле, а вдома тільки самі баби лишились, і наскочили на конях. Запалили з усіх боків і „бил такой та й нет“. Поки з поля наші поприбігали, самі згарища лишились!

— Ви що ж? Скаржились кудинебудь?

— Та скаржились. Тільки ж все одно власть за козаків була!

— Наші станиці, куди ви їдете, багаті були. Тут і біла армія кублилась увесь час. А наші, як стала невдержка червоним, усе кидали і цілими хуторами ішли геть у степи!

— Багато крові пролилось тоді?

— Да, крові багато було. І їхньої, і нашої. Зупинка „Верблюд“.

— Ось де вам треба побувати, — кажуть мені у вагоні, — так це на „Верблюді“. Тут будується центр радгоспу № 2.

З вагонів із криком, з галасом та перегукуванням вилазять теслярі, що приїхали сюди на роботу. Мене теж тягне подивитись. Я зіскакую з приступок і нога поринає в м'яку траву. На запасній колії стоїть багато вагонів. Я пролажу під ними і переді мною відкривається досить незвичайна картина.

Навколо розіслався степ. А на цьому степу в тихому місячному сяйві видно штабелі свіжо наваленого лісу, біліють своїми боками нові бараки, сірі цистерни, якісь риштовання. Два місяці тому тут не було нічого, — безлюддя, сухоземля, тиша. І от прийшли люди, — нові люди, — і в порожньому степу будують ціле нове містечко, що не буде похоже ні на старе „расейское“, ні на американське, а буде справді нове, соціалістичне. В мі ячному сяйві я на мить ловлю його майбутні обриси. Один із письменників, що побував на „Верблюді“ через кілька день після мене, писав: „Тут соціалізм лізе догори просто з рудої трави, як жива, конкретна своєрідна реальність“.

Паротяг довго гуде, і я поспішаю назад до вагону. У вагоні розмови примовкли. Теплом дихає степ. Місяць високо підбився на небі.

— Хто до станції Атаман, давайте квитки!..

Приїхали.

Було далеко за північ і очі злипались від втоми. Треба було шукати якогось притулку, щоб на ранок виспатись. На станції ночувати не хотілося.

— Що, громадянине. поїдемо до станиці?

— Та поїхати можна, тільки куди? Ви вкажете мені квартиру?

— А ви в мене можете переночувати.

Я встаю, і через хвилину тачанка котить порожньою вулицею. За десять хвилин ми були

на подвір'ї; одразу було видно, що господар зовсім недавно тут осів. Перевіряю.

— А ви, певне, недавно, поставили собі хату?

— Недавно. А ви почім знаєте?

— Та видно, — кажу. — І по розмові чую, що ви не козак. Аджеж так?

Він засміявся:

— Правильно.

— Українець чи, як тут у вас називають, хахол?

— Еге ж!

Хазяїн мене зацікавив і в хаті я його запитав:

— Ви, певне, з якогось хутора до станиці переселились?

— Правильно. Ви все вгадуєте.

— А чому ви покинули хутір?

— Та як вам сказати! — зам'явся він. — Було в мене господарство, але я сам із жінкою впоратись із ним не міг, а наймати не можна. От і покинув.

— А чого наймати не можна?

— Голосу позбавлять.

Я дипломатично промовчав останню репліку.

— А ви як, на службу до нас чи в командировку? — спитав він мене в свою чергу.

— В командировку! — і я коротко пояснив йому, чого я забився в цей далекий край.

В його очах блиснули якісь тривожні вогники.

— Для чого ж договір підписувати? — здивовано перепитав він. — Щоб усі до колективу йшли чи як?

— Не тільки для того. До колективу все одно придуть усі,—і після пояснення того, що таке соціалістичне змагання і для чого воно провадиться, я трохи жартома сказав:

— А ви, хазяїне, видно колективу боїтесь?

— Ні, чого ж!—замішався він.— У нас тут багато пишуться. А я вирішив підождати. От другий раз думаю: боролись ми за совєцьку власть, а тепер колектив виходить. Не розбереш!

— Боролись ви за нове життя. А без колективу ви нового життя не збудуєте.

— Та хто його знає! Якби ж знаття! Ми от три брати служили в червоній армії. А тепер, виходить, що ми, вроді, як би й непотрібні!

— Неправильно міркуєте. Вам би, в першу чергу, і слід би було йти до колективу!

Але з дальших слів мені стало зрозумілим, чому цей колишній партизан і червоноармієць зараз так „обережно“ ставиться до колективу. Він теж оказався „земляком“ із-під Лозової. Батько його переселився давно в ці степи, коли він був ще малим хлопцем. Тримав батько в оренді козачу землю, засіваючи по 75, а то й по 100 десятин.

— Почалась революція, а з нею й станова боротьба на Дону між козаками та городовиками. Козаки спалили хутір, де вони жили, не розбираючи, чи багатий чи бідний,—раз городовик—пали й бий. Усе добро пішло за

димом, а батька було вбито. І от усі вони, три брати, сіли на коней і пішли до червоної армії. Потім, коли війна скінчилась, повернулись на рідні румовища. Одержали землю за нормою і почали господарювати.

— Я, — каже він, — платив по 100 й по 150 карбованців податку. Та що податок! Моя баба одним городом покривала весь податок. Знову ж таки колектив. Коли я сам господарюю, то коли захотів роблю, коли хочу сплю. Другий день я їм так, що й цар, може, не їв того. Ну, а другий день і на хлібові та цибулі пересиджу. Зате вільний. Ну, а коли в колективі, там треба робити по годинах. От вам і задержка!

Одно слово, дядя міцненький, з анархічним душком, представник колишньої червоної вольниці. Але тепер у його словах почувалась непевність.

— Так як, товаришу, скажіть: усіх будуть писати в колектив, чи хто хоче?

— Для чого писати всіх! Колектив — це діло добровільне. А згодом і ті, що не хотіли, підуть!

— Поживемо — побачимо. Так, товаришу?

— Так.

Коли я ліг, то довго не міг заснути. На вулиці брехали собаки. По темній кімнаті бродив місячний промінь. А до голови лізли різні думки, вражіння спліталися в химери. Перед очима стояв осяяний місяцем степ.

Сім годин ранку, але вже спека. На вулиці глибокий шар пороху. Спроквола їде кілька хур і коні збивають хмару пилу. З цікавістю оглядаюсь навколо.

Аджеж я в донській козачій станиці. І пригадуються мені епізоди з громадянської війни і „Тихий Дон“ Шолохова. Але станиця Ягорлицька не походить на ту, що її описав Шолохов в своєму романі, вона лежить далеко від Дону, вона загубилась у степу, де жило найбільш заможне, а значить, і найбільш реакційне козаке населення. Це звідси пішла перша хвиля козачої Вандеї, що коштувала стільки крові і нам, і козакам. Ці степи, ці загублені в степу станиці й хутори були свідками жорстокої боротьби, де вирішувалась доля всієї революції.

Станиця має непоказний вигляд. Майже повна відсутність зелені. Садків немає зовсім. Хати, — ті, що побудовані до революції, дерев'яні, на „нових плянах“ — саманні з білими лискучими околами, — ознака, що тут живуть українці. Мені мимоволі пригадалися слова, сказані вчора у вагоні:

— У нас станиці нечепурні. Он на Кубані, так там вони тонуть у садках, а в нас і дерева путящого ви не знайдете!

Станиця Ягорлицька велика, має 9.800 душ населення, дві церкви, дві школи і колись

вважалась за одну з найзаможніших в околиці, — станичний „юрт“ рівнявся 27.320 десятинам; крім того, навколо ще багато було вільної козачої військової землі.

Населення складається зараз із українців, колишніх пересельців (так звані „городовики“ або „іногородні“), що орендували в багатих козаків землю, і козаків; перших налічується — 5.534 душі, других — 4.266 душ; таким чином, українці переважають числом козаків. Це не перешкоджає тому, що і вся культурна робота і робота станичної ради ведеться виключно по-російському і, взагалі, станиця вважається за типову козачу „русскую“ станицю.

За класовим поділом господарства розподіляються так: всього господарств у станиці — 1.800, із них глтайських — 6,4 проц., бідняцьких господарств — 39 проц., середняцьких — 53,6 проц., батрацьких — 4 проц.

У станиці проведено загальне землевпорядження, земля поділена на „оптимальні ділянки“, кожна ділянка включає в собі від 50 до 150 господарств. Сівозміну заводять семипільну і восьмипільну, при чому на самій назві ділянок відбилися свої місцеві побутово-історичні умови; наприклад, є дільниця „Пугачова“, „Разіна“, — це козацькі; городовики вибрали собі назви революційні або радянські — „Пролетарський“, „Бідняк“, „Красний“; є просто назви по урочищах. Цікаво, що спершу із станиці на дільниці не хотіли виселятись, але зараз

поволі починають туди виходити. бо і земля там під руками, і хазяїнувати так краще.

Характер господарства, як у станиці, так і у всьому районі, переважно зерновий—до 80 проц. посівів під зерновими культурами, далі йдуть просапні—сояшник, кукуруза; починають вкорінюватись такі культури, як соя, кліщовина, м'ята; роблять спроби з кенафою.

Колгоспівський рух швидко розвивається; по Ягорлицькій станradі колективізовано 35 проц. господарств. Найцікавішим колгоспом є, без сумніву, „Одинадцята річниця Жовтня“, що об'єднує 195 господарств або дві тисячі гектарів посівів. Колгосп уклав із радгоспом Зернотресту угоду терміном на вісім років на обробіток його земель радгоспівськими машинами. Ця спроба й оказалась вдалою і посіви колгоспівські далеко кращі за селянські. Решта колгоспів дрібніші; один із них носить дуже характерну назву—„Відповідь Чемберлену“; наступним етапом роботи коло колективізації є кушування дрібних колгоспів.

На розмові з заврайзу товаришем Рябком (теж „земляк“ із колишньої Катеринославщини) нам стала ясна та вигода, що її населення має від землевлаштування; воно не тільки знищило черезсмужжя, але вже зараз позначилося на поліпшенні обробітку землі і на колгоспівському рухові; через те, що при розподілі земель було твердо додержано клясового принципу, цей рух має під собою ще більше ґрунту.

— Ми так ведемо роботу,— сказав товариш Рябко,— що, індивідуалів скоро візьмемо в обценьки і вони, хоч-не-хоч, а змушені будуть колективізуватись.

Голова станради т. Склярів із городовиків, червоний партизан із перших років революції; про нього говорили мені ще напередодні. Я застав його вже за роботою, яку він, вживаючи військового терміну, вів повним кар'єром. Ми не могли з ним вести пляномірної розмови, бо його весь час одривали то прохачі, то до телефону.

— Яке минуле вашої станиці?

— Яке минуле? Наша станиця була весь час в руках білих. Тут були Корнілов, Назаров, Семьонов, Денікін. Усі тут кублились!

Товариш Рябко підхоплює:

— Тут зимою в двадцятому році такий був бій, що сніг танув!

— Да, бої були! Он у Кагарлицькій станиці, коли наступали наші, так піп із сином на дзвіницю кулемета витягли. Наші помітили і як гагакнули по ній, так і знесли верх разом з попом і з кулеметом!

— А ти знаєш, що Кагарлицьку Маруся Нікіфорова спалила?

— Яка? Ота сама?

— Ну да ж, та сама. Наші мужики після того сміються з кагарличан: „Ех, ви, козаки!

Вас баба побила!“ Не люблять, як нагадаєш!

До товариша Склярова підходить якась „гражданочка“ і каже:

— Що ви мені за довідку даєте?

— А що?

— Та ви пишете, що мій батько був поміщиком, а він і клаптя власної землі не мав!

— Ну так що ж, що не мав. А п'ятнадцять тисяч голів худ би мав? Мав!

„Гражданочка“ зам'ялась.

— Мав... Але власної землі в нього не було!

— Ну, я з вами не буду сперечатись. Може він і не мав власної землі, зате орендував, а для цього теж грошей треба. На мій погляд, він був поміщик. Значить, моя посвідка правильна. А коли я дав вам неправильну довідку, то ви можете на мене поскаржитись до Секції РСII

— Значить, ви не виправите мені довідки?

— Ні, не виправлю, бо там нічого виправляти!—і голова рішуче повертається, даючи тим знати, що розмова скінчена.

У цей момент до станради заходять двоє хліборобів.

— Товариш голова, коли приїздять українці?

— А он один уже приїхав!—і рух у мій бік. Вони підходять до мене.

— Здорові були!

— Здорові. А звідки ви?

— З хутора Новоукраїнського. А вставати, як їхати до нас, на зупинці „Прощальній“.

— Це з-під Торгової?

— З-під Торгової.

— Переселенці?

— Переселенці.

— Давно з України?

— Чотири роки.

Між нами починається жвава розмова, а решта присутніх нас обступила і з цікавістю прислухається.

— Як живете?—питаю.

— Та нічого. Живемо не погано. Уже встановились, обстроїлись. Дали нам по чотири гектари землі на їдока. Так що живемо не плохо. Не плохо живемо.

— Школу маєте?

— Ні, ще не маємо. Думка зосени відкрити!

— Українську чи руську?

— Та думка українську. Уже й розпорядження маємо, щоб українську. А в тім, хто його знає!

Обидва переселились із Куп'янщини. Один— Василь Григорович Гетьманський із села Петропавлівки; другий — Максим Феоктистович Лойко, із села Свистунівки Нижнє-Свердловського району.

Я звертаюсь до товариша Рябка за поясненнями, як тут у них із пересельцями. Показується, що переселенський фонд по району рівняється 75 тис. га. Пересельцям дається допомога

по 100 крб. на двір, крім того кредит машинами тощо Переселяються сюди українці, вірмени, адигейці та інші гірські народи Північного Кавказу.

— Найкраще засвоюють землю українці! — каже товариш Рябко. — Та воно й недивно, бо ж вони з природи хлібороби! Взагалі, по одному зовнішньому вигляду хутора можна одразу пізнати, де сидять українці, а де інші. По українцях у нас рівняються всі. Вони в нас за приклад беруться!

На це Гетьманський пускає слівце:

— Хазяїнують!.. Голови їм треба повідрубувати за таке хазяїнування.. Ми от чотири роки як тут і то краще справляємось, ніж ці ваші давні!..

У його словах чулось справжнє обурення хлібороба, що любить до нестями землю.

Присутні регочуть на ці слова. Товариш Рябко каже:

— О, ці культуру в нас двигнуть! Міцні хлопці!

Станиця розкозачується. Старий міцний козачий побут зламано. В полум'ї революції згоріли червоні ляпаси, козацькі картузи, бешмети, отамани, станові привілеї. Нема вже того, що купка багатих верховодила і над козаками, і над городовиками. Козак обернувся на хлібороба і боніс тими ж болями,

що і його недавній „ворог“ — городовик та переселець. Революція, зрівнявши обох у правах, перевернула станицю в побутовому відношенні. Старе пішло під укосину, нове виростає.

Я не збираюсь тут писати про побут станиці, — те, що я написав вище, — лише загальні, схоплені побіжно, вражіння. Проте, що є нового в станиці? Новим є: колгоспи, комосередок, КСМ, жінделегатки, — одно слово, вся та радянська суспільність, що народилася з революцією і яка зараз „задає“ тон усьому життю в станиці.

Мені довелося ввечері спостерігати цей новий станичний актив. Обсяг питань, що їх обговорювалось у групах, найрізноманітніший: від п'ятирічки і племінного бугая і аж до уряду Мекдоналда та до нового вибрику Пілсудського. Сидячи в „літньому клубі“, залиті електричним світлом, темні й загорілі постаті серйозно міркували про теми близькі й далекі, про такі, що хвилюють усіх нас, і про такі, що викликають тільки посмішку.

А потому кіно-сеанс, — теж нове в станиці. На екрані показують боротьбу Спартака. Струнна оркестра під картину награв старі томні вальси. Над станицею повис великий жовтий місяць і байдуже дивиться на степ. А собаки божеволіють, люто й тоскно гавкають на нього. На вулицях товчється й гуляє молодь.

Станиця засинає далеко за північ.

Коли ми сіли за стіл у невеличкій кімнаті з одним вікном, до того ще й затуленим віконницею від спеки, т. Марголін сказав:

— Якщо будете писати про нас, то не забувайте, що ми існуємо всього тільки три місяці. Правда, у нас є досягнення, але ще більше різних неполадок. Не всі кільця нашого апарату працюють чітко. Наше господарство робить тільки перші кроки. Вся музика впереді!..

На його молодому, трохи блідому й худорлявому, але разом з тим і енергійному обличчі, пробігає лукава посмішка.

— Ви... ви директор будете? — трохи недовіжливо спитав мій товариш.

— Нуда, я директор! А он мій помічник, — рух до сусіднього стола, — Гліб Володимирович Кравков! А крім того, у мене є ще один помічник американець Уер Гералд, агроном-механік, запрошений нами на службу. Це, так би мовити, наш штаб!

Ми на ці слова в свою чергу посміхнулися. Ці земельні маршали надто вже молоді. Наприклад, цей директор. Хвилину тому, коли ми проходили коридорчиком, то зовсім його не примітили. Він сидів серед групи робітників, майже нічим зовнішнім виглядом від них не відрізняючись. Ми кілька секунд розглядали всю групу, попереду ніж наважитись спитати, которий же з них директор.

Та й взагалі всі вони, на перший погляд, непоказні. І Уер Гералд, у простій робочій одежі, по-американському сухорлявий, із спаленим від сонця обличчям, що весь час вештається на машинному дворі; і т. Кравков, теж худорлявий, і з сильним ластовинням на „звичайному“ обличчі, тільки очі в нього якось по-хорошому поблискують,— і всі інші такі „прості“, такі „звичайні“, такі молоді, і все таки вони тут, у степу, будують „музику майбутнього“.

— Крім нас трьох, — каже далі т. Марголін, — у нас зараз працюють ще п'ять американців-інженерів, присланих сюди своїми фірмами, ці нам нічого не коштують, а повчитися в них нам є дечого. А крім того, у нас зараз живе професор с.-г. інституту в штаті Монтана—Вільсон, першорядний спеціаліст на великій зерновій господарстві, світова наукова величина; під його керівництвом ми будемо ставити низку надзвичайно цікавих і цінних досвідів!

Директор зупинився, чекаючи на наші дальші запитання. Запитань було досить і в міру того, як розвивалась наша розмова, нам ставали яснішими контури того, що тут, у степу, має робитись. Завдання поставлене грандіозне, але люди поставлені теж тверді, і, будьте певні, що вони доб'ються свого!

Розмова ця відбулася в кабінеті директора радгоспу, — коли можна цю кімнатку, взагалі,

назвати кабінетом, — у станиці Ягорлицькій. Директор, вказуючи нам на схеми, що висіли в нього над столом, казав:

— Прошу глянути сюди. Ви бачите, що наш радгосп складається з трьох масивів; перший — коло станції „Злодійської“ в 11.000 га, центральний — в 28.000 га і Ягорлицький — 7.000 га; звертаю вашу увагу на центральний масив, що своїми контурами нагадує верблюда; звідси пішла назва і для самого радгоспу — „Верблюд“. Посіви маємо тільки на Ягорлицькому масиві — своїх — 5.500 га і колгоспу „Одинадцята річниця Жовтня“ 1.500 га. На других ділянках голо!

Він перейшов кімнату, зняв із стіни фотографію і, показуюючи її нам, продовжував:

— А оце те, що ми матимемо на 1 січня 1930 року. Це теж музика майбутнього. Ліворуч — ніби корпуси заводу, — то буде машинний двір; праворуч, на певному віддаленні, селище для адміністрації та робітників; у центрі — великий будинок — школа курсантів на двісті чоловіка; тут будемо готувати спеціалістів для наших великих зернових господарств. Нам такі спеціалісти потрібні. Жоден із наших вузів покищо нам їх не дасть, правда ж? Бо і наші вузи, і наші дослідні станції, і наші агрономи, в основному, до цього часу орієнтувались на невелике селянське господарство. А ми орієнтуємось на великі фабрики пшениці, товариші! Наше завдання — дати таких спеціалістів.

Другими словами, ми учбово-зразкове господарство Зернотресту!

— Що ви кладете в основу господарства?

— Ми кладемо в основу техніку, машину. І не просто техніку, а останнє слово техніки. В Європи нам у цьому відношенні нема чого вчитись. Зате нам багато може дати американський досвід. В основному, ми на американську техніку й рівняємось, беручи в американців найкраще, що в них є на сьогодні.

— Мене цікавить, — спитав я, — яка у вас буде сівозміна?

— Ніякої. Ми фабрика зерна і наше завдання — дати його якомога більше. Звідси й випливає наша сівозміна.

— Все ж таки якесь чергування культур буде?

— Можливо, що згодом ми таке чергування і проведемо в себе, але зараз це, навіть, у нас і в пляні не стоїть. Ми будемо, скажемо, сіяти перший рік озиму пшеницю; на другий рік по тому ж полю пшеницю яру; далі земля два роки буде парувати, відпочиватиме, набиратиме вологи, а потім піде та ж сама музика. Але, — додав він енергійним голосом, — коли рік на вологу буде багатий, то ми не дамо землі відпочивати два роки, а лише рік. Будьте певні, що ми примусимо землю давати максимум того, що нам треба і що тільки в силі будемо від неї взяти!

Для мене це було зовсім новим і я трохи недовірно запитав:

— Скажіть, це теж американська практика чи це... ваш власний винахід?

— Америка має багаторічну практику так званого „сухого рільництва“. Наші кліматичні умови підходять до американських. Ми, в основному, будемо господарювати за такою ж самою методою!

Я хитнув головою на знак того, що мені все зрозуміло.

З огляду на учбово-вразковий характер господарства, це буде єдина в своєму роді дослідна станція не тільки на весь Радянський Союз, а й на весь світ, як своїм розміром (46.000 га площі!), так і своєю методикою. Перед радгоспом уже в цьому році поставлена низка дуже важливих завдань, що від їхнього розв'язання залежатиме розвиток наших великих зернових фабрик. Не треба забувати, що всі роботи в радгоспі виконуються виключно машинами. Значить добір машин, найбільш ефективних і найбільш працездатних, є основна проблема на сьогодні.

Основна машина на зернових фабриках — це трактор. Трактор оре, трактор розпушує ґрунт і боронує його; трактор коситиме й молотитиме; трактор возитиме зерно до елеватора, трактор пересуватиме машини по полю. Одно слово, трактор основна, універсальна машина в радгоспі; звичайно, що всі роботи він ви-

конує в комбінації з іншими машинами. Сьогодні він тягне плуга; завтра він волочить; післязавтра перевозить вантажі; далі буде рухати молотарку, — і так без кінця.

Отже, від того, який тип трактора покласти в основу всього господарства, залежатиме дуже багато. Коротка практика Ягорлицької показала, що всі шанси на перемогу в цьому своєрідному змаганні машин має великий гусеничний трактор типу американської фірми „Картер Пілар“. Він, не дивлячись на свою зовнішню незграбність, показав, що ним можна прекрасно маневрувати, він не вдавлює ріллі, він найбільше економний і ефективний у своїй роботі.

Американська практика говорить:

— Кожному розмірові господарства свій розмір трактора!

„Картер Пілар“ як раз відповідає вимогам наших зернових радгоспів. Він скрізь ходить; для нього немає майже ніяких перепон. Не дивлячись на велику вагу (620 пудів!), він менше вдавлює ріллю, ніж копита коня. Цієї весни т. Марголін почав оранку тракторами на три дні раніше, ніж хлібороби. У той час, як воли грузли, трактори прекрасно йшли по ріллі. Приймаючи на увагу посушливість району, кожному зрозуміло, наскільки велике значення має рання оранка та посів.

Один американський фермер таким трактором боронує навесні свої посіви. На зди-

воване запитання наших агрономів, чи не шкодить це посівам, він відповів:

— Я готовий закладатися з вами на що хочете, коли ви мені через тиждень покажете те місце, де пройшов трактор!

Отже, практика в Ягорлицькій вирішила спірку на користь великого гусеничного трактора. Яка його сила? Він може тягти десять борін з захватом у 70 футів завширшки; по цілині він тягне 8 корпусних плугів, а по вже раз ораній землі — 10; він може тягти два комбайни з захватом у 20 футів завширшки; потім він може тягти три 12-тифутові лапчати культиватори або три дискові лушпильники у 30 футів захвату.

— Гусеничний трактор — це маяк для Зернотресту! — жартує товариш Марголін.

Друге основне питання, що його мають розв'язати в Ягорлицькій цього року, — це доцільність та рентабельність в наших умовах комбайна. В Америці комбайни набули самого широкого розповсюдження, там із них користуються більше як сорок років. Американці не мислять собі великого зернового господарства без комбайна. У нас комбайн цього року з'являється вперше. Ще не бачили його роботи, але вже в нього є і свої палкі друзі, і не менш палкі вороги, і то не тільки серед „учених“, а серед не „вчених“. Глитаї, напри-

клад, оголосили, що комбайн, взагалі, така диявольська штука, що від неї ніякої користи не буде — соломі помне, зерно поб'є, половина хліба на полі лишиться.

Але що таке комбайн? Дамо слово одному авторові, що описує комбайн такими словами:

„Цей знаменитий роботяга, що встигає „один за всіх“, це видатне, але доречі мовити, досить старе досягнення американської техніки, служить покищо лише великому капіталістичному господарству.

„Капіталістична техніка використала цю машину для того, щоб збільшити прибутки найбагатших поміщиків і так званих „пшеничних королів“ — зернопромисловців, щоб скоротити в їхніх господарствах кількість і заробіток наймитів, щоб завоювати дешевим хлібом чужоземні ринки.

„Але ця машина якнайбільше підходить до великого соціалістичного господарства переможних робітників, наймитів і селян, що риють неминучу могилу капіталістичному світові.

„Що далі, то менш вигідною стає в дрібному господарстві зернова культура. Її витискує скотарство, інтенсивні культури (город, сад, баштан) і почасти технічні культури або ж (коли не можна їх переключити на ці галузі) призводить до розору господарства.

„На кістках ось цих дрібних господарств і виростають у капіталістичних країнах зернові велетні в 60 тисяч, 250 тисяч і навіть

в один мільйон гектарів (фірма Лібіг і Ко в Аргентині).

„Повною механізацією і широким використанням техніки хліборобської вони досягають здешевлення виробництва, отже й продукції.

„Це дає їм змогу успішно конкурувати на світовому ринкові і в величезному обігові наживати величезні капітали.

„Дешевому хлібові завжди забезпечено збут. Дешевий хліб потрібний капіталістичній промисловості, щоб утримати на певному рівні заробітну плату робітників.

„Тим то технічна думка капіталістичної Америки й створила ще років 40 тому (1889 р.), раніше, ніж трактора, найекономнішу для великих господарств жниварську машину — комбайн.

„І через 40 років після свого появи, отже далеко пізніше трактора, до нас приходить, але зовсім для інших цілей, той самий комбайн.

„Але в нас йому призначено цілком іншу роль. У нас комбайн стане машиною суцільної колективізації. У нас він нечувано полегшить працю хлібороба. У нас комбайн набагато скоротить час жнив, звільнить робочі руки колгоспів та радгоспів для збирання інших культур, збільшить вихід товарного зерна, здешевить його, щоб полегшити соціалістичне будівництво.

„Але що являє собою ця невідома досі в СР машина?

„Що таке комбайн?

„Комбайн—це вдала технічна комбінація (сполучення) в одній машині жниварки, молотарки, віялки, сортувалки і коли це потрібно, то й соломорізки.

„Комбайн, що його тягне трактор, швидко рухається полем. Сам він не дуже потужний, але досить економний рушій внутрішнього горіння, рухає всі робітні частини комбайну.

„Продовжний жниварський прилад (у найпотужніших—у 6 метрів) захоплює широку смугу засіву і не пропускає жодного колоска, хутко стриже її. Ні горбастий характер місцевости, ні збитий докупі градом чи іншими причинами хліб аж ніяк не впливають на роботу комбайна. Йому все це не страшно. Все зрізують гострі ножі жниварського барабану. Усе вбирає в себе широкий отвір машини, усе потрапляє на чіпкий язик безкрайного полотна. А на це полотно подаються автоматично всі зрізані колоски.

„Всередині самого комбайна колоски обмолочуються, зерно очищається від полови й сміття і безнастанним потоком викидається рурою з протилежного від жниварки боку до ваговоза, що їде слідом за машиною.

„Друга рура позаду машини викидає обмолочену соломку, що її тоді визбирує пресувальна машина чи механічні граблі.

„Це — найпростіший комбайн.

„Але є досить складні з найрізноманітнішими пристосованнями. Є такі, де окремо до окремого воза чи ваговоза викидається полу, де обмолочену соломі кришиться в соломорізці й викидається під прикріплені до комбайна культиватори. Одночасно з косьбою, обмолотом та очищенням зерна провадиться, таким чином, і лушчіння стерні, підпушування ґрунту, засипання до нього кришеної соломи, яка, за спостереженнями американців, не дає ґрунтові дуже висихати.

„Отже комбайн сполучає й заміняє в своїй роботі і снопов'язку і складання снопів у копи і підвожування снопів до молотарки, і молотьбу, і очищення зерна, і возіння соломи. Зерно виходить чисте й одразу готове для вантаження в поїзди, до засипання в елеватори. При цьому не треба ні дорогого манільського шпагату, ні зайвого транспорту, ані зайвих робочих рук.

„Вирахували, що збирання врожаю комбайном у два рази дешевше, ніж снопов'язками і наступною молотьбою. Крім того, при збиранні врожаю комбайном утрата зерна дуже незначна, вона не перевищує 1 проц. Тимчасом, при звичайних способах утрата зерна сягає п'яти і більше (до 10) процентів.

„Після того як заведено трактора, комбайн дає майже стопроцентну механізацію жнив. Замість 36 коней, що потрібні були для потужного комбайна 40 років тому, тепер досить

одного 60-тисильного гусеничного трактора, системи „Холст“ чи відповідної іншої.

„За підрахунками американців, чотири чоловіка при жнивях потужним комбайном із тракторною тягою можуть обробити 60 га засівів впродовж одного дев'ятигодинного робочого дня.

— „Але комбайн ще більшою мірою, ніж трактор не терпить вузьких смужок розпорошених дрібних господарств. Комбайн вимагає створення величезних зернових масивів. Комбайн знищує жнива-страду. Він несе з собою лише радість збирання врожаю. Він дасть нашій країні багато дешевого хліба, але тільки на великій соціалістичній таці“.

Велике дворище, щось гектарів зо три. Сонце немилосердно пече. В його промінні вилискують машини свіжими фарбами. Мовчазними лавами стоять трактори. Вони відпочивають після того, як зорали до десяти тисяч гектарів. Відпочинок цей дуже короткий, бо в жнива одні з них упряжуться в комбайни, другі будуть тягти снопов'язки, третіх примусять крутити молотарки, четвертих запряжуть у хури, п'яті будуть лагодити дороги. А там піде осіння сімба, готування до майбутнього року, оранка на зяблю. Зараз їх оглядають, лагодять, змазують. А вони, мовчазні, дають із собою все робити, що тільки захоче людина.

— А ось, виблискуючи оцинкованою сталлю, стоять заморські гості — комбайни.

— Привіт вам, товариші комбайни! За двадцять тисяч кілометрів, через два суходоли і один океан, з американських прерій ви прибули в цей широкий степ, щоб розпочати й тут свій непереможний похід. Вітаймо!

На них чужоземні написи, — так незвичні для нашого слов'янського вуха, — „Холст“, „Ніколс Шіперт“. Ну, що ж, хай і так! Але не мине й кількох років, як наші заводи випустять свої комбайни. А поки хай ці заморські гості нам послугують!

Коло комбайнів суєта, — їх кінчають збирати. Поруч наших робітників видно постаті американських механіків. Марголін, проходячи мимо, питає в одного з них, як іде робота.

— Ол-райт!

З другого кінця до директора гукає другий:

— Гелло! Гелло! — і далі цілий потік незрозумілих англійських слів. Марголін іде до нього.

— Механік лається, що неправильно зібрали якусь часть, тепер доведеться перероблювати. Між іншим, найкраща бригада в нас — жіноча. А проте, серед наших робітників є просто талановиті люди. І працюють з ентузіазмом. Наш розмах усіх захоплює!

Автомобіль несе нас прекрасною польовою дорогою із швидкістю 70 кілометрів на годину. Навколо розляглись лани пшениці, скільки око сягає. Дорога така рівна, що можна

сміло писати і трясє менше, ніж у вагоні поїзду.

— Це так звані американські дороги, — пояснює нам товариш Марголін. — Там ви всюди їх побачите. Робиться їх за допомогою спеціальних машин — грейдерів, одну з яких ми зараз побачимо. Дороги для нашого господарства мають виключне значення. Не забувайте, що через три години після того, як буде пущений комбайн, ми зможемо першу хуру зерна відвантажити на залізницю. Для цього в нас є спеціальні воздуходувні елеватори, що за кілька хвилин передадуть зерно з автомобіля чи тракторного потягу до вагону!

Дорога рівна, як стріла. Вона перерізує весь земельний масив на правильні чотирикутники. Ми проїздимо мимо чорних парів, що тримаються зразково. Вказуючи на них, товариш Марголін каже:

— За погоду ми не відповідаємо. Але за вологу в землі ми відповідаємо головою!

Ліворуч по полю піднімаються стовпи порошу. То по ріллі ходять трактори і розпушують пар.

— Це колгоспівська земля. Наші машини обробляють їм пар.

У полі зустрічаємо товариша Кравкова, що повертається з об'їзду.

— Ви чуваєте? — звертається він до директора.

— Да. Але покищо нема нічого страшного!

Справді, вітер подуває такий гарячий, що все тіло якось никне і стає безсиле.

— Зараз нам цей вітрець нестрашний, — звертається товариш Марголін до нас. — Але коли така погода продержиться з тиждень, то тоді, попереджаю, ви до нас не потикайтесь! Ми будемо злі, не знаю як!

Да, природа страшна своїми капризами, і тут людина з усіма своїми машинами, з усією своєю технікою часто пасує. І зараз усі найбільше бояться суховію, що може принести велике нещастя цим прекрасним ланам пшениці, що наливаються зерном під палючим сонцем.

— Скільки ви сподіваєтесь одержати з гектара пудів?

— Щонайменше 70 пудів. У цьому році ми даємо державі 500 тисяч пудів зерна. Через два роки наш радгосп даватиме два з половиною мільйони пудів. Крім того, наше зерно буде дешевше за селянське. Тверда пшениця у нас відпускатиметься по 93 коп. за пуд, м'яка — по 70 коп., ячмінь — по 60 коп. Таким чином і тут машина дає знати свою перевагу і спростовує глитайську агітацію про те, що наше зерно буде надто дороге; ми в себе тут даємо наочну лекцію правим ухилистам, що стоять проти організації великих зернових фабрик!

Ми знову в „кабінеті“. На директора чекають уже аж три делегації, все з хуторів, що їх землі межують із радгоспівськими. Всі вони приходять з одним проханням — чи не

допоміг би їм радгосп своїми машинами зорати землю.

Коли вони виходять, директор нам говорить:

— Отак щодня. Але, на жаль, доводиться відмовляти, бо в нас машин ледве вистачає для себе. Та дивіться, як люди тепер тягнуться до машини. Я вам повинен сказати, що ставлення до нас населення чудове. Воно, справді, бачить у нас своїх учителів, і тепер на хуторах ідуть палкі сперечання про те, чи не пора переходити до колгоспу з усім гамузом? Самі неймовірні і ті тепер зробилися палкими агітаторами за машини!

Я подивився на схему і сказав:

— Можливо, що через п'ять років ви через угоди з земельними громадами та колгоспами будете керувати всіма землями від Злодійської до самогò Сальського?

— А це було б непогано. У цьому масиві більше мільйона гектарів! Да,—додав він роздумливо,—машинам є тутнад чим попрацювати!

А на прощання, коли він стискав нам руки, то говорив:

— Приїздіть до нас так років через два. Тоді ми вам покажемо справжнє господарство. Запевняю вас, ви не пізнаєте степу!..

IV

Коли ми згадуємо за Америку, то перш за все маємо на увазі грандіозні масштаби і високу техніку цієї країни. Ми думаємо при

цьому про пароплави - левіафани, про міста-гіганти, про хмарочоси, про 25 мільйонів автомобілів, що має ця країна, про Форда і Рокфеллера, про неосяжні прерії, великі річки, про два океани, що обмивають береги цієї країни, далекої і багатой і в багато дечому невідомої, майже казкової для нас.

Ми хочемо й сами бути такою Америкою, правда, без Форда і Рокфеллера,—Америкою соціалістичною. Маштаби наші не менші, якщо не більші за американські, а просторінь наша далеко більша, багатства наші невичерпані,—тож є де розійтись і є до чого прикласти рук. У нас уже є свої шматки Америки, а мине кілька років, і ми зможемо в себе показати дещо такого, що здивує і природного американця, якого, взагалі, чудесами здивувати трудно.

В одну з таких наших „америк“ я й вирішив з'їздити, але як? Ні аеропляна, ні автомобіля в моєму розпорядженні не було,—їхати залізницею було дуже незручно. Довелося зупинитися на тому способі пересування, яким, ждучи машин, тутешні тубільці користуються ось уже котору сотню років, і який у цій місцевості є найпоширеніший. За дужого „бенца“, що може робити по 80 кілометрів на годину, мені став кінь „Мальчик“ чалої масти, а за „шофера“ мешканець станиці Ягорлицької—Хведір Кузнецов, із городовиків, член колгоспу і, взагалі, своїми переконаннями передовий хлібороб.

Виїхали рано. Сонце тільки но підвелось над степом. На сході стояло кілька легеньких хмарок, а кругом чисте небо. „Мальчик“ летить з найбільшою швидкістю, на яку він тільки здатний і яку він, за даних умов, може розвинути — десять кілометрів на годину. Не жарко. Степ укриває синя вранішня мла. Рівнина дивна. На ній видно хутори на двадцять п'ять верстов навколо. Степ засіяний пшеницею, баштанами, просом сояшником.

Питаю в Кузнецова:

— Ну, як тут у вас в цьому році, нічого?

— Ну, як вам сказати, товаришу? Вроді, як би й нічого. От сонце трохи прихватило у декого та сухувій присмалив. Бачиш, он куліжки,— і він пужалном показав на жовтуваті плями низькорослої пшениці,— то пригоріла. А так, нічого!

„Куліжок“, справді, на деяких нивах є чимало. Але є й хороші хліба.

Кузнецов говорить:

— Хоч би дощик пішов. Ех, і підправив би! Тепер найстрашніше — сухувій. Як ото почне вітер крутити як почне крутити, то у хлібороба так серце й тіпається. Подує з низу — добре! Поверне від Каспія, з колмицького степу — уже й страшно. Та другий раз усю душу тобі вимотає.

Кузнецов людина примітна і, в усякім разі, нова. „Мальчик“ біжить собі спроквола, а ми ведемо розмови про справи, що хвилюють

ую нашу країну. Кузнецов згадує і Троцького, і правий ухил, і колективізацію, і індустріалізацію країни, і соціалістичне змагання. Видно, що станиця здорово цікавиться політикою і багато думає після трудної праці в своїх мовчазних хатах та по степових куренях.

Країна наша рушила до нового життя. Кожен день приносить щось нового. Навіть тут, у степу, пульс великої доби яскраво відчувається і останніми роками в головах відбувається величезна революція.

Кузнецов говорить:

— Ех, товаришу, життя тільки тепер справжнє починається! Ось мені вже за сорок пішло, а хочеться молодим бути. Право! От у нас організували колектив, скільки балачок було! А ми тільки тепер побачили, звідки воно світає! Їй право!

— Гарно, виходить, у колгоспі!

— Ще й як гарно! Наш колгосп організувався тільки восени минулого року. Вважайте, увійшла майже сама біднота. Навесні здорово довелося попрацювати. Шутка сказати, зобов'язалися дві тисячі гектарів пшениці засіяти! А в нас ні тягла достатнього, ні робітників! Ну, спасибі, радгосп пішов назустріч, підписали ми з ним угоду на вісім років. Та як вислав він на наше поле свої трактори, так, повірите, сльози від радості на очах стояли. Поэтому, своя держава, робітник нам допомагає! А оце недавно ми на своїх зборах ухва-

лили купити автомобіля, щоб на поле на машині їздити. Доволі ноги трудити, а поле в нас, сами знаєте, не близький світ. От яка житуха починається!

Він помовчав хвилину, цмокнув разів кілька на „Мальчика“, що, вслухаючись у слова свого хазяїна, затрусив був ліниво.

— Но, Мальчик! Скоро, брат, тебе продам! Тепер вашого брата трактор та автомобіль замінить! Но!

„Мальчик“ знову пішов хорошою ристю, а Кузнецов продовжував:

— Хороше життя, йолки-палки, для наших дітей буде. Для них життя будемо. Ми от страждали, боролися та й зараз не дуже солодко ще живеться! І от ми в себе в колгоспі постановили перейти на десятигодинний робочий день, а далі встановимо вісім годин, як на заводі. По сигналу будемо працювати: „Вставай, подымайся рабочий народ!“ — сміється він.—От воно життя куди повертається! Це ж нечувана в селянстві річ! Будемо працювати на дві зміни і скінчено! А головне, для загальної справи живемо! Дітям нашим, йолки-палки, хороше життя будемо!

Замовкли. Сонце підбилось вище. Хмарки на сході розтали, зате почали громадитись на заході. Не дивлючись на ранній час, над степом уже стояла спека. Повітря не ворухнеться. Небо опалове, а сонце походить на око драконове, що світить червонуватим вогнем.

Горизонт зливається, і не розбереш, де кінчається степ і де починається небо. Із самотньої могили зривається важко шуліка. Срібними голосами переливаються жайворонки. Над степом розлитий великий спокій, він ніби дрімає, вкрившись синьою киреєю.

Місцина рівна, як стіл. Праворуч розіслались лани хуторян, ліворуч землі конярського ім. т. Будьонного радгоспу. Спека більшає. На обрії безперестанку з'являються й міняються степові міражі. Степ укривається блакитними озерами, над якими виснуть у повітрі стоги сіна, хутори, дерева, телеграфні стовпи. Кінець дороги губиться у цій блакитній воді, але ми так і не доїжджаємо до неї. Здається, що ми їдемо серед нереального світу, де все химерне, облудне й мінливе і от-от зникне з-перед очей, як зникають оці міражі.

Раптом Кузнецов кричить:

— Дивись, дивись! Сарана!

Справді, через дорогу невеликими табунцями перелітає сарана, світлячи проти сонця своїми оранжевими крильцями. Я злажу з візка. В повітрі стоїть якесь незвичне деренчання. Але найцікавіше на землі. Трава копишиться й ворухиться, ніби жива. Коли я нахилився, то побачив, що там густо рухається ще молода безкрила „кобилка“. Очевидно вся ця частина степу була заражена сараною, але нігде не було видно, щоб хтось із нею

боровся. І я спитав у Кузнецова, чи знає про це станрада.

— Певне, що ні! Треба буде по приїзді заявити.

Через три години дороги в'їзимо в пильний виселок „Цілина“. Базар тільки що скінчився і хуторяни на високих степових гарбах роз'їжджаються по своїх домівках. Ми переїзимо через залізницю і попадаємо в радгосп „Гігант“.

Ще рік тому тут був яловий степ, що зроду-віку не орався. Він належав до військових козачих земель і в старі часи його орендували приватні конярі та гуртоправи, як от Посєвов, Пшіванов, Корольков, що випасали тут тисячі голів худоби. Десятина степу тоді ходила від 20 до 40 копійок, батракові-колмикові з одсипним платили не більше 25 карбованців на рік, а жив він увесь час або в землянці, або просто неба, — то й не дивно, що ці орендарі мали колосальні прибутки і нажили великі маєтки.

Рік тому було ухвалено організувати на цьому степу одну з найбільших фабрик пшениці — і от закипіла робота. Серед степу спершу вирости шатри, в яких жили робітники, трактористи, мулярі, агрономи, інженери. Партія за партією прибували трактори, плуги, борони, сівалки. Через кілька днів, як було нап'ято першого шатра, трактор провів по

степу першу борозну. А далі пішло як у казці. Швидко виріс цілий робітничий виселок, гараж, тракторна база, майстерні, кооператив, пошта.

У степу йшла гарячкова робота. Трактори працювали вдень і вночі. Трактористи буквально падали від втоми і моментально засинали на твердій землі, як тільки відходили від стерна. Агрономічний персонал провадив гарячкову організаційну роботу, бо треба було на голому степу будувати великанське господарство. Додайте до цього, що ні досвіду, ні практики майже ні в кого не було, — так що в багатьох відношеннях доводилось іти напромацки. І все таки завдання було виконане.

Весняний посів був перший серйозний іспит для „Гіганта“. 645 тракторів з причіпним знаряддям, розбиті на 14 бригад, виїхали в степ. Між 14 та 16 квітня попробували сіяти, 16 квітня посів набрав масового характеру. Але 17 квітня почалася чотириденна нечувана хурта при 12 ступенях морозу. Робітників довелося швидко знімати з роботи і розтикати по найближчих селах, а машини лишити в степу під снігом. Як тільки знову потепліло, люди кинулися сіяти і за дев'ять день засіяли 58.500 гектарів. 1.200 стерничих і 1.800 посівщиків працювали на три зміни без перерви. Це була перемога 3.000 чоловіка і 645 тракторів над перешкодами, що їх, здавалося, не можна було подолати.

До 10 червня посіви розвивались прекрасно. Сподівалися врожаю щонайменше 120–150 пудів на гектар. Але раптом 10 червня подув суховій. Шість днів поспіль жаркий подих надкаспійських пустель палив лани. Стеблини пшениці, ячменю і вівса одразу побуріли, стулилися, готуючись згорнутися, завмерти. Селяни, загубивши надію на врожай, почали косити свої посіви на пашу. 17 і 18 червня випав дощ. Багато робітників з радощів тут же під дощем пустились навприсядки.

Посіви були врятовані, але сухозій випив із них більше половини того, що вони могли дати.

„Гігант“ справді гігант—його територія рівна 125 тис. гектарів, а в майбутньому році буде поширена до 150 тис. га. Ось такі цифри дають ясне представлення про розмах цього господарства.

Загальна площа 124.500 га

В цьому році:

Всього посівів	59.700	„
Озимих	11.380	„
Ярих	48.320	„
Пшениці	47.400	„
Жита	7.500	„
Ячменю	3.300	„
Вівса	1.500	„

В майбутньому році:

Всього посівів	102.000	„
Озимих	42.000	„
Ярих	60.000	„

Машини:

Тракторів	400 шт.
Комбайнів	26 "
Снопов'язок	190 "
Автомобілів вантажних	46 "
" легких	12 "
Всього робітників та службовц.	6.400 чол.
Із них: членів профспілок	3.000 "
комуністів та комсом.	520 "

„Ці цифри б'ють усі американські рекорди, — писав через кілька день після мене т. Н. Осінський. — Як старі американські зернові фабрики, так звані «farms bonanza» (що значить — „фортові фарми“, „щасливі фарми“, „фарми — золотедно“), такі новітня механізована ферма Кембея не перевищували і не перевищують 100 тис. акрів, тобто менше 40.000 га. Треба конкретно собі уявити, що означає собою „Гігант“. Коли землі „Гіганта“ скласти в один квадрат, то вздовж і впоперек він матиме трохи не сорок кілометрів. За теперішньої конфігурації, щоб проїхати його з кінця в кінець, то треба зробити шістдесят, сімдесят і більше кілометрів. Ось чому радгоспи думають розбити на три центри, при чому до одного з них буде проведена залізнична колія довжиною в сорок кілометрів“.

Уже в цьому році „Гігант“ дасть кругло до 4 міл. пудів зерна, а в наступному році радгосп обіцяє дати державі вісім мільйонів шістсот тисяч пудів зерна, і то це будуть найскромніші плянові розрахунки. Таким чином, ми

на прикладі „Гіганта“ бачимо, наскільки важливою підмогою в руках держави є наші зернові фабрики.

Структура всього господарства американська, все абсолютно роблять машини, в першу голову трактори. Візьміть таку річ, як оранку. Для того, щоб зорати гектар ялового степу, треба працювати цілий день з двома парами волів і двома робітниками. Щоб зорати всю величезну територію радгоспу, потребувалось би кілька тисяч коней і кілька тисяч орачів та погоничів. Гусеничний трактор при одному трактористові за робочий день виорює 8—10 гектарів.

Уся територія радгоспу розбита на вісім дільниць—„кошів“, як їх тут називають. Кожен кіш на клітки по 400 га кожна.

Машинне господарство дуже складне,—самих тракторів, як ми бачили, в радгоспі 400 штук. Радгосп має одну центральну базу і дві допоміжних. Трактори розбиті на бригади на чолі з бригадиром, бригади—на колони. Бригадир увесь час їздить на автомобілі по степу і стежить за роботою. Невеликі ремонти машин роблять тут же, в степу, для чого при кожній колоні є спеціальні робітники, а крім того, кожна бригада має свою пересувну майстерню, що міститься у вагоні на колесах. Усі трактори, які приходять із роботи, зараз же оглядають, чистять і всі несправності тут

же лагодять. За „здоров'ям“ машин пильно й неухильно стежать.

У конторі ми не застали ні завідувача радгоспу т. Юркіна, ні його помічника.—Виїхали в поле!—сказали нам. При розмірах „Гіганта“ це все одно, що сказати „Шукайте вітра в полі!“ бо „виїхати в поле“ тут значить зробити півтора-ста-двісті кілометрів автомобілем. Раз виїхав у поле, значить пропав. Ось чому питання зв'язку в таких радгоспах набирає актуального значення. Товариш Марголін нам казав, що він у своєму радгоспі гадає на майбутній рік скрізь поставити польові телефони. На „Гіганті“ йдуть далі, там крім телефону гадають поставити коротко-хвильні радіостанції, щоб зв'язати між собою всі „коші“ й бригади.

Пошкодувавши, що я не можу оглянути всі „поля“ радгоспу, я з перепусткою йду оглядати двір та машинне господарство.

Я був захоплений тим видовиськом, що мені відкрилося на машинному дворі. Сотні найрізноманітнішого реманенту, при чому такого, що вперше у нас застосовується—величезні букери, дискові борони, 6 аршин завдовжки, гігантських розмірів дряпаки, лушільники, багато-корпусні плуги, пляншети, якісь різакі для цілини, що я їх уперше бачив, далі довгий ряд жниварок, наших заводів, німецьких, англійських і найбільше американських. Потім ішли тракторні американські молотарки марки „Румелі“,

що були схожі на невіданих розмірів степових птахів, що якимось чудом залишилися від невідомої нам геологічної доби,—і нарешті, комбайни.

На дворі метушня. Шумлять варстати, паляють горна, стукають молотки, сипляться іскри, коло машин-гігантів копишаться робітники; вони засмальцьовані, з них струменем стікає піт, а кожен із них держить у руках англійською мовою надрукованого опису машин із малюнками всіх частин; звичайно, наші робітники не читають тексту, а дивляться лише на малюнок і більше на здогадах збирають машини. Тут же між ними сновигають інструктори і поправляють помилки.

У одного я питаю:

— Що, трудно збирати?

— Трудно попервах, коли перший збереш. А потім уже знаєш, що за чим!

Подібнодо павуків сновигають вправні „Фордзони“, підвозять матеріял, пересувають машини,—ці правлять тут за коней; сонце сліпить очі, ніби намагаючись розтопити і людей, і метал; над виселком стоїть хмарою порошок, що його збивають люди, автомобілі, що пробігають всіма напрямками радгоспу, трактори. Скоріше схоже, що тут стоїть орда, а не йде повною ходою організована праця. Через дорогу довгий ряд важких тракторів; чорні їх постаті схожі на слонів, що тихо куняють у соняшному теплі і чекають на харч, щоб потім непереможною лавою сунути в атаку на степ,

що, весь імлістий, розлігся тут же поруч і хвилює синіми далями.

Але знову таки найкраще цей розмах і цей темп можна показати на цифрах. Наприклад, у жнива в радгоспі буде працювати сто дев'яносто снопов'язок і двадцять п'ять комбайнів. Молотьба буде провадитись на тракторних молотарках системи „Ойль-Пуль“ фірми „Румелі“, що їх куплено 30 штук. Потужність цієї молотарки дуже велика — нею можна обмолотити за 16 годин урожай із 64 га; до того ж її легко перевозити по полю, дуже легка сама по собі і простої конструкції. Той самий трактор буде перевозити її по полю і рухати підчас роботи. Підвозити снопи до молотарок виготовляють триста спеціальних тракторних гарб, кожна завбільшки з добру селянську хату; підвозити зерно до станції та до елеватора із-під молотарок та комбайнів роблять спеціальні причіпні тракторні хури.

З наведених цифр видно, яке грандіозне дане господарство і як ми серйозно будемо в цім степу свою власну соціалістичну „америку“. І тут машина святкує одну перемогу за одною.

А це ж тільки початок. За 20 кілометрів від „Гіганта“ є ще один радгосп, у Ягорлицькій — другий, а крім того, навколо в степу розкидані колгоспи, то більші, то менші.

Все це тільки оази, тільки перші соціалістичні станції. Бо навколо розляглися лани селян, що господарюють роз'єднано. Проте, вже зараз видно, який величезний вплив на них робить „Гігант“ із його машинною технікою. Багато з них уже зараз готові відмовитись від своїх шматочків. Ідучи їм назустріч, „Гігант“ організував спеціальну машино-тракторну станцію для колективів і земгромад довколишніх хуторів. „Гігант“ справді, стає маяком для селян.

Хто ж керує „Гігантом“?

Керує „Гігантом“ директор Т. А. Юркін. Хто він? Кому партія і радвлада доручила таке колосальне господарство?

Товариш Юркін — московський робітник, токар, син батрака. З 11 років пішов на завод. В 1916 році висланий на фронт за участь у страйкові. З 1917 року в червоній гвардії, з 1919 року член партії. До „Гіганта“ завідував кількома радгоспами.

Юркін ентузіаст великого хліборобства, і він перший запропонував організувати господарство типу „Гіганта.“

Звичайно, що Юркін керує господарством не сам, а разом із усім робітничим колективом. Робітничий колектив міцний і прекрасно збитий. Основний кістяк його — 520 комуністів та комсомольців. Із них, головним чином, набрані стерничі, комбайн'ери, механіки і машиністи. Серед них ви знайдете не мало людей, що 10

років тому в цих же місцях закінчили свої останні розрахунки з поміщиками і забризкали своєю кров'ю високі трави сальських степів. Вони можуть показати вам місця, по балках та яругах, де покинули, не встигнувши закопати, своїх товаришів-бойців. Тепер ці люди будують і відповідають за господарство. Тепер вони присутні при тому, як та мрія, за яку вони бились, перетворюється в життя.

Цілина народжується до нового життя. І як самий степ, що віки спав, поки не прийшла машина і своєю ходою не розбудила його і не провела глибокої борозни по його обличчю, так і цілина духовна, зрушена революцією, глибоко зорана, засіяна, тепер починає давати буйні сходи!..

Коли повертались назад, то я вирішив проїхати ланами радгоспу. Мої вражіння збігаються з вражіннями другого одвідувача, що писав:

— ...Ліворуч і праворуч розгортаються картини, що знову говорять про щось нове, живе й своєрідне, що росте тут із землі. Ліворуч, скільки сягає око,—ярко-золоте поле. Праворуч—густа, однокольорова маса стиглого хліба лежить до горизонту. Із стіною її не порівняєш—хліб тут не росте високо; на килим теж непохоже,—таких глибоких і суцільних килимів не буває. Густа, обважніла колосками, поросль хліба, що її могла створити

тільки машина, що нею правильно керує людська рука. Те, що видно праворуч, те, що видно ліворуч, і те, що чітко, рівно тікає вперед,— усе це створює спокійне, упевнене і радісне вражіння чистоти, порядку, точности, уміння. Ясно, що наші люди справляються з роботою. Де ми перебуваємо? В Західній Дакоті чи Східній Монтані? Ні, в якійсь новій країні, що запозичила у Дакоти та Монтани технічні засоби, але пустила їх у діло на новій основі, з особливою любов'ю до того, що робиться, і з живою молодого енергією будівничих, а не ділків.

„Гігант“ позаду. Над степом стояли міражі, дивні явища природи, коли степ укривається дзеркальними озерами, що в них дивляться далекі хутори. Ніяк не зникає дивне вражіння від них. І коли зникають одні, то на їх місці з'являються другі,— і так ідеш серед цих неприродних озер, що зникають від одного подуву вітру. А вітер крутить і сюди, і туди і, справді, як казав Кузнецов, вимотує душу.

V

По станиці, збиваючи пил на вулицях, пройшла череда. Заскрипіли ворота, почулись жіночі голоси, що закликали до дворів худобу; проїхало кілька гарб і бідок, на яких повертали із степу хлібороби.

І замовкло.

Донський хлібороб улітку мало живе в станиці. Як тільки блисне весняне сонце і степ протряхне так, що віл на ньому може, не вгрузаючи, пройти по борозні, все робоче населення вибирається на степ. Туди ж перевозиться і реманент, переводиться худоба, навіть кури і ті літують у степу. Станиця порожніє. Дома залишаються старі, каліки та діти, що не можуть бути ні за погонича, ні за підпасича. Правда, тепер, коли проведено землевлаштування і великі козачі та орендні господарства відійшли у далеке минуле, — цей звичай поволі відмирає, а далі, з розвитком колективізації він і зовсім зникне. А колись тут було не те. У багатих козаків ходили свої косяки коней, орендарі засівали сотні, а то й тисячі десятин пшениці, — на такому „паю“ вони мали цілі сади, а „курінь“, то була цілісінька хата, де й відпочивали, і проживали ціле літо. Козаки бідніші садів у степу не мали, хоромів там не будували, а зліпить собі сякий-такий курінь, аби від негоди можна було в ньому сховатися, — і живе; ну, а городовики, так ті часто зовсім хат у станиці не мали, в степу теж не будувалися, бо власник землі міг повсякчас вигнати, а проживали більше в землянках, щоб, на випадок чого, можна було легко й без жалю знятися з місця.

Мені самому довелося бачити такі степові курені, що я їх спершу прийняв за переселенський виселок. Уздовж дороги стоять неве-

личкі хижки, обмазані глиною або просто збиті з дощок буди. Поруч, просто неба, вимурувана піч,—як водиться і в нас по південних округах,—де й страву варять, і навіть хліб печуть. Тут, у степу, не відлучаючись до станиці, справляють усі польові роботи від сівби аж до молотьби. Таким чином, тутешній хлібороб проводить у степу половину року; за постіль йому править, здебільшого, тверда земля, за ковдру — оксамитове тепле небо. Вечорами, коли над степом залягає тиша, коли все поле наповнюється перепелиним свистом, а на небо викочується повний місяць і оглядає неосяжний степ, — тоді біля куренів запалюється багаття, чути тихі розмови меж „сусідами“ і розповідається новини. Потім короткий мертвий сон, щоб рано знов іти на поле і там під пекучим сонцем ходити коло землі. Земля тут іноді буває аж надто щедра, а частіше скупіє, і хлібороб не знає, чи пофортунить йому цього року чи ні. Тут він майже завжди грає на всю карту. Виграє, — буде з хлібом. Поскупіла земля, спалив хліб суховій, вибив град, поїла сарана, — підперізуй тугіше живота. Іноді до самого наливу стоять такі хліба, що душа радіє. Повіяв суховій із тиждень, випив усе зерно і нема врожаю, вся праця пішла прахом. Ось чому хлібороб завжди підозріло оглядає небо, сподіваючись відгадати, чи не йде на нього якесь лихо стихійне.

Повертається хлібороб до станиці за перших заморозків і тоді вже вилежується цілу зиму; тільки зрідка виїздить він на степ то по сіно, то по соломі.

Але сьогодні станиця не має такого сумирного й спокійного вигляду. Цілий день під станрадівською повіткою дудить станична „оркестра“ з чотирьох духових інструментів, розучуючи марші, польки, вальси, „Інтернаціонал“ і, нарешті, гопак,—останній, очевидно, спеціально для української делегації, що має приїхати сьогодні вночі. Зараз оркестра награв якогось веселого марша, а піп і собі втрутився в цю музику і на дзвіниці видзвонюють на всі дзвони. Цей своєрідний герць триває щось годин зо дві. Перемога лишається все ж таки за оркестрою. Дзвони замовкають, так і не докликавшись нікого до церкви,—станиця явно стала безбожна,—і в раптовій тиші, що нависла над хатами, гобсй пускає таку побідну й могутню руладу, що від неї бринить повітря, а з сусідньої клуні із свистом знімаються під саме небо голуби.

Коло станичної ради та клубу видно купки дорослих і багато молоді. В літньому клубові, що являє собою просто дощану загороду з екраном для кіна, теж розсілись хлібороби і ведуть свої трудові розмови,—про врожай, про землю, ну, звичайно, про радгосп та кол-

госп і потім про останню сенсацію — комбайн. Тримають усі себе поважно, ні жартів, ні сміху не чути; споважнів народ за революцію і слова на вітер не кидає. Слово, перед тим, як його сказати, треба добре зважити, — ось чому і ця повільність мови, і плавність рухів, що її супроводять.

І дивно, не пізнаєш цих поважних хліборобів, коли вони починають дивитись картину. Обличчя робляться дитячими, очі сяють цікавістю і захватом, а на адресу героїв увесь час сипляться такі репліки й слівця, що їх може витримати тільки цей дощаний паркан.

Картина скінчилась, і увесь натовп рушає на станцію зустрічати харківську делегацію. Поїзд приходить опівночі. Очі всіх розбігаються по вагонах, у всіх на устах: „Де ж українці?“ — Та ось у дверях вагону показуються члени Донвиконкому та наші делегати. Чийсь могутній голос вигукує по-українському:

— Хай живе Червона Україна!

Короткий мітинг, після чого похід рушає назад до станиці.

У темряві ночі рівно світить кілька електричних лампочок; дві арки освітлюють широкий станичний шлях. Тим часом темрява стає ще густішою. Обрій обклали хмари і далекі заграви на мить освітлюють мовчазний степ. І не встигли люди причинити за собою дверей, як на пил вулиць упали перші краплі дощу.

На ранок усе небо оказалось у дощових хмарах. Дощ не переставав. На вулицях густа й липка грязь. Проте коло клубу повно людей, а в клубі такий тиск, що я насилу відвоюую собі шматочок лави. Тільки після того, як узнали, що я теж із „українців“, суцільний ряд тіл розсунувся і мені дали місце.

Збори розпочалися промовою голови Донвиконкому т. Іщенка. Промова ця цікава тим, що вона говорила про те, чому саме станицю Ягорлицьку вибрали для підписання соціалістичної угоди між Харковом і Доном.

Товариш Іщенко говорив:

— Вашу станицю ми обрали тому, що цей район колись був білою Вандеєю. Задурене трудове донське козацтво боролось проти радянської влади. Радянська влада білих генералів і контрреволюцію перемогла. Тоді все козацтво побачило, що радянська влада не ворог йому. І тепер ваша станиця із білої робиться червоною, а на шляху до соціалістичної перебудови сільського господарства вона йде поперед усіх станиць і сел нашої округи!..

Інші місцеві представники тільки доповнювали цю картину, вказуючи на окремі моменти та завдання, що стоять перед місцевим сільським господарством. Загальний тон усіх промов був один:

— Дайош землевлаштування, дайош колгосп, дайош трактор, дайош машину, дайош грамоту, дайош агрономічні знання!

Дуже тепло зустрічали присутні виступи українських делегатів. Для багатьох тутешніх українців це, без сумніву, була ціла подія, бо нігде правди діти, з трибуни вони чули українську мову вперше. А делегат, дід Романенко з Білого Колодязя, що передавав ягорличанам наказа від своїх селян, а потім ще й вірша власного зачитав,—про діда, що вірив у бога та про бабу, що тягла до колективу,—викликав цілу овацію.

— От дід, так дід! Оце так дід!—тільки чути було навколо.

Свято вийшло, хоч і просте, але тепле і на ньому ще раз було підкреслено братерську згоду народів Радянського Союзу, бажання спільно працювати над перебудовою нашої країни, непохитну волю спільно боротися з ворогами. Це прекрасно висловив представник вірменського колгоспу ім. т. Шаум'яна—Осипів.

— Капіталісти та їхні підголоски,—говорив він,—усе роблять для того, щоб викликати братовбивчу різанину робітників та селян. Вірменський народ, що страждав сотні років від національного гніту, що гинув тисячами в погромах турків та татар, що їм тихо потурала царська влада, тільки за радянської влади зазнав спокою і може вільно розвиватись. Радянська влада—це рідна мати поневолених народів. Будемо ж її любити! Будемо ж її захищати, скільки нашої сили й снаги! Спільними силами ми переможемо!

А надвечір знову почав падати дощ. Широкими вулицями станиці шугав шумливий дощовий вітер. Сальвами бахкав грім. На сході темне небо розрізали сині грози. І тоді вони на мить освітлювали далекі степові шляхи, великі простори і могили, що одвічно сторожать степ...

Станиця Ягорлицька,

1929 р.

259-12

Ціна 15 коп.

Р

300

№12-21

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО **РУХ**

Харків, вул. 1-го Травня, 10/11

Телефон 29-84

894
8